

BARBARA VODANOVIĆ

Centar za jadranska onomastička istraživanja
Sveučilište u Zadru
Obala kralja P. Krešimira IV, 2, HR-23000 Zadar
bvodanov@unizd.hr

IMENOVANJE

Ovaj se rad bavi pitanjem definicije pojmova opća imenica i vlastito ime i to na osnovu normativno-gramatičkih, opće lingvističkih i filozofsko-logičkih postavki. Pregledom činjenica iz te tri discipline nastoji se prikazati dosadašnji put razvoja ideja i pretpostaviti eventualni budući smjer razmišljanja o problemu odnosa između opće imenice i vlastitog imena, i to unutar koncepta o preobraženome vlastitom imenu.

1. Problem odnosa vlastito ime – apelativ

1.1. Gramatičke definicije

Školske gramatike uče da su imenice riječi kojima imenujemo bića, stvari i pojave, a neke proširuju izbor još na životinje i ideje. Nešto razrađeniju podjelu nalazimo u Priručnoj gramatici hrvatskog jezika (str. 66–67), gdje se imenice dijele s obzirom na doseg onoga što znače i s obzirom na čovjekov dodir s onim što znače. Tako u prvu grupu spadaju vlastita imena i opće imenice¹, a u drugu grupu stvarne ili konkretne i nestvarne ili apstraktne. Isto tako, u Nacrtu za gramatiku², pod naslovom *Leksičke osobine imenica*, imenice se dijele:

1. prema predmetu na koji se odnose – na vlastita imena i opće imenice³,
2. prema svome sadržaju – na stvarne i mislene, gdje stvarne čine pojedinačne, zbirne i gradivne.⁴

¹ Težak-Babić, 1979., dodaju u tu kategoriju još i zbirne imenice.

² S. Babić et al., 1991: 480.

³ Vlastita se imena odnose uvijek na isti predmet, a opće imenice na bilo koji predmet mišljenja (S. Babić et al., 1991: 480).

⁴ U francuskoj je gramatičkoj tradiciji, za usporedbu, ustaljena podjela na tri razine, i to: 1. s obzirom na formu (jednostavne i složene, muške i ženske, u jednini i množini), 2. s obzirom na

U razradi teme vlastita su imena izdvojena pod posebnom točkom jer, navodi se (str. 480–481): “To su riječi kojima se naziva samo jedan određeni primjerak neke vrste i time se izdvaja od drugih i omogućuje njegovo prepoznavanje. Osim što imenuje taj određeni predmet, vlastito ime nema nekog drugog značenja, tako da isti niz glasova (ista riječ), može služiti kao ime pojedinim predmetima različitih vrsta, npr. Vrh (selo, brdo), Jezero (mjesto, jezero, hotel), Dubravka (žena, kavana) i sl.” Svaka će nas kompletnija gramatika upozoriti da su moguće i tzv. permutacije (preobrazbe) na razini opća imenica – vlastito ime, i obratno, s tim da opće imenice, kada jednom uđu u korpus vlastitih imena, nemaju više svoga osnovnog značenja, nego služe samo kao ime.

Jednako kao što nije svugdje na jednak način izvršena podjela imenica prema potkategorijama, tako varira i kriterij uvrštavanja pojedinih pojmova u potkategorije vlastito ime/opća imenica. Naš *Povijesni pregled* u glavi 65. navodi: “Ime nadijevaju ljudi u prvom redu svojim bližnjima, npr. *Mirko, Dragica*, zatim likovima zamišljenim poput ljudi, kao što su bogovi, anđeli, demoni i slična bića, npr. *Perun, Morana, Sotona, Ravijola*, i domaćim životinjama s kojima su u stalnom dodiru, npr. *Rumenka, Šarko, Zelenko, Sultan*, pa prirodnim objektima oko sebe koji su važni za njihov život ili se nameću njihovoj pažnji, kao što su pojedina brda, rijeke, jezera, izvori, njive, šume, naselja i sl., npr. *Plješevica, Maglič, Krivaja, Zelengora, Plitvice, Gvozd, Zagreb*, te pojedinim predmetima koji se izdvajaju od ostalih sebi sličnih, kao što su mostovi, zgrade, brodovi, umjetnička djela i sl. i ustanovama, npr. *Komedija* (jedno od kazališta u Zagrebu).” Primjetan je propust u definiranju prezimena i etnika unutar ove podjele,⁵ što nije slučaj u francuskoj normativnoj gramatici *Le bon usage* iz 1980. koja ta imena uvrštava unutar definicije vlastitog imena. Novija izdanja pod vodstvom Andréa Goossea inventar imena upotpunjuju imenima životinja, stvari i naslovima knjiga ili časopisa, ali ne i imenima “koja su pridružena vlastitim imenima”, kao što su: *Mérovingien, Parisien, jésuite, gauliste...* Unatoč ovakvim definicijskim razlikama treba spomenuti da su svi jedinstveni u ocjeni da imena nemaju nikakva općeg značenja, na što upozoravaju prethodno citirane definicije. Jedinstvena je i ocjena da je doprinos filozofa razmišljanju o problemu vlastitog imena u okrilju suvremene lingvistike znatno veći negoli doprinos lingvista.

---

stvarnost na koju se odnose (humains/non humains, živo i neživo, pojedinačne i zbirne, brojive i nebrojive) i 3. s obzirom na sadržaj (vlastita imena i opće imenice, stvarne i mislene).

⁵ Ipak, M. Samardžija, 1995: 65–66, u kategoriju antroponima svrstava prezimena, te imena naroda i etničkih skupina.

1.2. Semantički pristup

U suvremenoj je lingvistici sve do današnjeg dana problem vlastitog imena ili marginaliziran, ili izoliran kao kategorija za sebe i po sebi, a ne kao jezična kategorija. Naime, i sam Saussure posvećuje problematici vlastitog imena samo jednu rečenicu, a njegovi sljedbenici, strukturalni semantičari, drže da vlastito ime dvostruko odskače od desosirovskog modela jezičnoga znaka. S jedne strane njegov označenik (*signifié*) ne odgovara ni jednom konceptu ili “mentalnoj slici” koja bi bila stalna i nepromjenjiva u nekom jeziku, a s druge se strane ne može odrediti njegova vrijednost u sustavu znakova⁶. Tek je generativna semantika mnoge lingviste približila logici po kojoj se vlastito ime nalazi u srcu rasprave o problemu individue i identiteta. Proučavanje znaka jedan je od najsloženijih problema semantike budući da su sa značenjem povezani općenito psihološki (značenje i spoznaja, značenje i misao, značenje i ponašanje, itd.) i situacijski elementi (značenje i izvansemiotički kontekst). Stoga je uobičajena podjela semantike na filozofijsku, psihologijsku i lingvističku semantiku što je jezična disciplina koja se bavi značenjem. Prije svega valja podsjetiti da je u lingvistici uobičajeno razlikovati značenje i smisao, za razliku od svakodnevnog poimanja gdje se ove dvije riječi upotrebljavaju gotovo kao sinonimi. ‘Značenje’ je vrijednost koju riječ ima u sistemu (u *langue*), a ‘smisao’ je vrijednost koju riječ ima u svakome pojedinom kontekstu u kojem se može upotrijebiti (u *parole*). Prethodne tvrdnje navode na zaključak da smo znak poistovjetili s riječju. U semantici nema jedinstvena stava o tome je li znak isto što i riječ, a ni poimanje znaka nije jedinstveno, što dovodi do zaključka da semantika nije do kraja definirana i jedinstvena disciplina.

Semantika je, u odnosu na druge formalne jezične discipline, mlada znanost. Iako je i ranije postojala tradicija lingvističkog proučavanja značenja (v. Ullmann, 1952.), za početak razvoja semantike uzima se 1883. godina kada Michel Bréal objavljuje *Les lois intellectuels du langage: fragments de sémantique* označavajući samim naslovom rađanje nove discipline – znanosti o značenju. U tome prvom razdoblju semantika se zapravo bavi proučavanjem povijesti riječi, a semantičari se okupljaju oko dviju suprotstavljenih teza. Prva je tzv. *naturalistička teza*, koju zastupaju Schleicher i Darmesteter, a koja drži da su jezici i riječi živi organizmi slični biljkama i životinjama i podvrgnuti jednakim nesvjesnim promjenama prouzrokovanim evolucijom, tj. velikim društvenim preokretima kao što su feudalizam ili kršćanstvo na objektivnom planu te općenite metafore, deformacije, zabune i sl. na subjektivnom planu. Za Bréala jezik ne postoji izvan ljudske aktivnosti te je i njegova snaga ograničena

⁶ Ullmann, 1952: 24. “Les noms propres n’ont pas de sens et, par conséquent, la notion de signification ne s’applique pas à eux. La fonction d’un nom propre est l’identification pure: distinguer et individualiser une personne ou une chose à l’aide d’une étiquette spéciale.”

mogućnostima našeg duha (v. Bréal, 1897: 309), a semantičke su zakonitosti jezika, smještene unutar naše inteligencije, određene intelektualnim zakonima psihološke prirode (v. Bréal, 1897: 314). Razlog zbog kojega se događa transformacija jezičnog značenja (tj. smisla) leži u ljudskoj volji, tj. u našoj inteligenciji, koja uvjetuje njegovo proširivanje i sužavanje. Naša nam sposobnost imitacije i navike omogućuju međusobnu subjektivnu komunikaciju zahvaljujući jeziku koji može opisivati stvari na nepotpun i netočan način (v. Bréal, 1897: 107). Što se tiče načina na koji se značenje mijenja, Meillet tvrdi da postoji sustav razloga koji djeluju zajedno kako bi promijenili značenje. Taj se sustav sastoji od tri neodvojiva elementa, a to su: jezične činjenice (jezična struktura), povijesne činjenice (kulturni kontakti) i društvene činjenice.⁷

U sljedećem razdoblju semantičari se bave razvojem teorije o semantičkim poljima, koja počiva na pretpostavci da se vokabular nekoga jezika sastoji od niza podskupova ili polja. Lingvisti su razvili različite tipove polja, a osnovna je razlika među njima u tome uzimaju li za temelj izvanjezične pojave ili su konstruirana na jezičnoj osnovi (paradigme i derivacije). Komponencijalna analiza još je jedan pokušaj strukturiranja značenja na osnovi sadržaja i forme riječi, a počiva na Saussureovoj teoriji o asocijativnim odnosima u proizvodnji jezičnoga znaka. U tom je svjetlu najosnovniji mehanizam proizvodnje namdimka asocijacija kognitivnog i jezičnog⁸. Strukturalistička struja u semantici proizvela je dvostruki efekt. S jedne je strane doprinijela ograničavanju predmeta semantike na leksik, a s druge uočila poteškoću da se leksičke strukture objašnjavaju same sobom, bez poznavanja izvanjezičnih činjenica⁹. Od šezdesetih godina na ovamo razvijaju se tzv. pragmatičko-izričajne teorije značenja. Zajedničko je ovim teorijama da one pojam (*signifié*) ne objašnjavaju kao dio zatvorenoga autonomnog sustava, kao što je leksik ili rečenica izvan šireg konteksta, već kao dio integriran u jezičnu uporabu. Na ovoj se granici između jezika i društva nalaze tri različite discipline koje se bave značenjem: pragmalogika, pragmalingvistika (analiza govornih činova) i semantika izričajna¹⁰. Osnovno polazište pragmalingvistike je zamisao da je svaka uporaba jezi-

⁷ Meillet, 1921: 230–271 in Tamba-Mecz, 1988.

⁸ ... l'image verbale ne se confond pas avec le son lui-même, elle est physique au même titre que le concept qui lui est associé. ... faculté d'association et de coordination joue le plus grand rôle dans l'organisation de la langue en tant que système (Saussure, 1972: 29).

⁹ U Americi je u razdoblju europskog strukturalizma proučavanje značenja apsolutno bilo prepušteno lingvistima-antropolozima, psiholingvistima, logičarima ili matematičarima, dok su europski semantičari zanemarivali filozofske radove o semiotici ili jezičnoj logici slijedeći svoju nakanu da se bave isključivo lingvističkim aspektima značenja (Tamba-Mecz, 1988: 25).

¹⁰ Nakon što je suprotstavio semiotičku dimenziju značenja (međusobni odnos znakova) s njegovom semantičkom dimenzijom (znakovi se identificiraju u izričaju i u diskursu), Benveniste je stvorio temelj za razvoj formalnoga izričajnog aparata, tj. za razvoj discipline o jezičnim oblici-

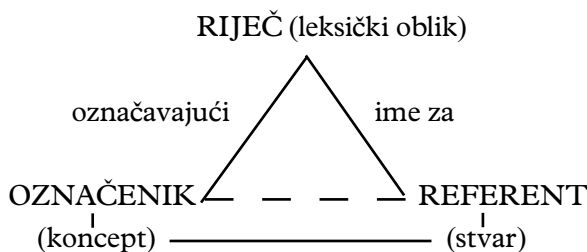
ka djelovanje pa se pri razumijevanju jezičnih pojava ne bi trebalo zanemarivati situacijski okvir u kojem se to djelovanje vrši. Opis zainteresiran samo za sustav znakova (morfologiju i sintaksu) nedostatan je za razumijevanje službe i funkcije jezičnog znaka. Stvaranje imena je proces (djelovanje) izražen govornim činom. Svrha govornih činova u prvom je redu uspostava kontakta između govornika i primatelja. Govornikova je namjera bila utjecati na slušatelja. Time govornik ne mijenja samo situaciju kao takvu, već i međusobni odnos sudionika. Ovdje smo se potpuno približili tezi o nadijevanju imena kao društvenom djelovanju.

Od najranijeg je vremena ideja o znaku temeljena na iskustvu o identifikaciji stvari pomoću imena. Klasične sheme jezičnoga znaka (Saussureov binarni model *signifiant-signifié*, Ogden-Richardsov *semiotički trokut*) marginaliziraju referent kao činjenicu vodeći se asocijativnim odnosima između simbola (*image acoustique, signifiant*) i misli (*concept, signifié*). Ullmann se pedesetih godina 20. st. posvetio rasvjetljavanju odnosa između leksičkog značenja i objektivnog referenta te je, vodeći se desosirovskim modelom znaka, predložio semiotički trokut (1952).

Ullmannov semiotički trokut:

Irène Tamba-Mecz (1988: 75) predlaže sljedeći model:

ma koji obliku pravila *izričaja*. Semantika na taj način otkriva fenomene značenja stvari (*signifiants*) koje se manifestiraju u morfemima i relacijskim paradigmama. Takav je i položaj *psihomehanike jezika* koju je utemeljio Guillaume 40-ih godina 20. st. Polazeći od ideje “mentalizma”, nadahnute strujanjima u psihologiji toga vremena (*Gestaltstheorie*), ta škola pokreće sistematizaciju smisla povezanog s mehanizmima univerzalnog značenja (Tamba-Mecz, 1988: 35).

Prema ovome modelu vidljivo je da je riječ u središtu dvostrukoga procesa koji se odvija na relaciji *imenovanje-značenje*. Odvajajući s jedne strane označenika od koncepta, a s druge referenta od stvari pomoću jedinstvene forme: leksičkog morfema, riječ pridonosi redu u uspostavi lingvističkog značenja. Podijelimo li riječi po kriteriju predikativnosti tj. po kriteriju posjedovanja ili neposjedovanja leksičkoga značenja u predikativne i nepredikativne, kamo bismo, po toj podjeli, svrstali vlastita imena? Leksičko značenje pretpostavlja semantički sadržaj. Ullmann uči da se vlastita imena, budući da nemaju (leksičkog) značenja¹¹, nalaze na marginama semantičkoga (lingvističkog) proučavanja te ih prepušta onomastici, kojoj predviđa sjajnu budućnost. No, Kuryłowicz¹² toj tvrdnji suprotstavlja vlastito ime *Cervantes* ističući da ono ima nevjerovatno bogat sadržaj, a budući da je pridruženo jednoj jedinoj osobi, ono je neprenosivo i umjesto da samo označuje neki sadržaj, kako to čine opće imenice, ono još i imenuje! Vlastito ime jest imenica koja zadovoljava kriterije najljucjeg strukturalizma jer posjeduje i svoju opreku. Suprotstavlja se upravo općoj imenici, apelativu, koinonimu. Opreka je u tome što apelativ označuje različite predmete, tj. identificira objekte na razini vrste, a vlastito ime, idionim, identificira jedinku unutar same vrste¹³. U svojoj je osnovi svaki idionim zapravo apelativ, znak na razini vrste, jer pretpostavljamo da je u trenutku imenovanja uvijek prisutna i motivacija koja će biću, prostoru i vremenu nadjenuti ime. Pitanje je do koje mjere apelativ, uporabljen u službi onima, zadržava svoj semantički sadržaj koji kao temeljni jezični znak uz formu posjeduje? Semantički sadržaj apelativa čini ono što je sadržaj svijesti o tome mjestu ili osobi. Njegova vrijednost varira u odnosu na to u kojem se kontekstu nalazi. Njegovo je značenje uvjetovano kontekstom. "Značenje je imena samo onomastičko, po funkciji koju u jeziku ima: da svojim oblikom uputi na objekt ili osobu u izvanjezičnoj zbilji, imenuje ih i time ih identificira. Oblik imena kojim se na objekt ili osobu upućuje, s ciljem njihova imenovanja, nije primarno gramatički oblik, nego semantički."¹⁴

Rasprave koje su se vodile unazad dvadesetak godina o problemu vlastitog imena odnosile su se uglavnom na dva tipa problema:

1. klasično pitanje o značenju i referentnosti vlastitoga imena u njegovoj tipičnoj uporabi dok se još nije izvršila preobrazba,
2. manje poznat problem opisa i objašnjavanja uporabe preobraženoga vlastitog imena.

---

¹¹ Ullmann, 1952: 26.

¹² Kuryłowicz, 1956: 182–183.

¹³ V. Putanec, 1976.

¹⁴ M. Peti, 1999: 97 i dalje.

Za određivanje referenta općeprihvaćena je ona definicija koja povezuje jezični izričaj i izvanjezični kontekst. Referenca¹⁵ je, prema istoj definiciji, ona funkcija koja jezičnom znaku omogućuje odnos s izvanjezičnom stvarnošću, dodali bismo, unutar diskursa. Prema tome u kategoriju referenta spadaju :

– vlastita imena, pokazne zamjenice, nominalna sintagma s pokaznim pridjevom (*ova knjiga, ova djeca*), osobne zamjenice, opisna nominalna sintagma koju Russell naziva definiranim opisom (u francuskom prijevodu to je *description définie*, kao npr. *francuski kralj, Ivanova djeca, bijeli konj Henrija IV...*) te nominalna sintagma s posvojnjom zamjenicom (*moja djeca, naš vrt...*).

Radovi koji su se doticali problematike značenja i referentnosti nastojali su riješiti problem vlastitoga imena pomoću triju osnovnih načela, i to onih koja tvrde da je:

- a) vlastito ime deskripcija svoga referenta (Ferge, Russel, Searle),
- b) vlastito ime lišeno značenja (Mill) i da ono kao kruti označitelj upućuje na svoga referenta zahvaljujući uzročnopoljsednoj vezi (Kripke),
- c) vlastito ime predikat denominacije (*zvati se Vlastito ime*) (Kleibert).

O problemu opisa i uporabe preobraženog imena, koji predstavlja noviji, a ujedno i markantniji pristup stvari, pisali su Jonasson, Gary-Prieur¹⁶ te Peti, Šivic-Dular, Barac-Grum, Znika i dr¹⁷.

2. Teorije o vlastitom imenu

Najčešća pitanja koja se postavljaju u vezi s vlastitim imenima su:

- a) Možemo li vlastitim imenima pridružiti neki smisao i, ako da, koji?
- b) Koji je položaj vlastitoga imena kao referenta te kakva je veza između referentnosti i eventualnog smisla vlastitog imena? Ili općenitije: kako znamo o kome ili čemu se radi u trenu kada čujemo vlastito ime?

Kako se onomastika uglavnom bavi analizom imena prema tipološkim ili povijesnofilološkim kriterijima, ona ograničava svoja istraživanja na samo ime i ne zanima se za analizu procesa proizvodnje imena, tj. imenovanje. Funkcija imenovanja razlikuje se od funkcije imena. Svrha imenovanja proizvodnja je imena. Da bi se moglo odgovoriti na pitanje na koji se način vrši proces imenovanja i koja je

¹⁵ Napominjemo da se kao sinonimi za izraz *referenca* često upotrebljavaju izrazi *denominacija* ili *identifikacija* (Frege, Russell), no ponekad ti termini predstavljaju različite kontekste (Donnellan, Heringer).

¹⁶ Za bibliografske reference vidi kod Georges Kleibert, *Nominales – Essais de sémantique référentielle*, Armand Colin, Paris, 1994.

¹⁷ Bibliografske podatke vidi kod Mirko Peti, 1999; Alenka Šivic-Dular, 1998; Vida Barac-Grum, 1990.

njegova svrha, bila su potrebna stoljeća rasprave koja su dovela do stvaranja jedne nove discipline. Ta nova disciplina balansira na granici između filozofije jezika, jezične teorije i onomastike, a riječ je, naravno, o teoriji vlastitoga imena. Ime je bez sumnje jezična činjenica, no proces njegova stvaranja izlazi izvan okvira jezika.

U daljnjem tekstu pokušat ćemo sintetizirati teorije o problemu vlastitoga imena na osnovi dvaju načela. Prvo načelo predstavlja klasičan pristup vlastitomu imenu te govori o imenu u njegovoj tipičnoj uporabi. Drugo načelo govori o imenu izvan njegove tipične uporabe, tj. o probraženome vlastitom imenu.

2. 1. Klasični pristup značenju i referentnosti (Platon, Ibn Ya'īš, Mill)

U pogledu značenja imena gotovo su svi lingvisti do sada bili jedinstveni u ocjeni da imena nemaju nikakva općeg značenja u što se možemo uvjeriti pregledom normativnih gramatika. Jedinствена je i ocjena da je doprinos filozofa razmišljanju o problemu vlastitoga imena u okrilju suvremene lingvistike znatno veći negoli doprinos lingvista.

Logičari su se, barem do sada, zanimali za vlastito ime uporabljeno isključivo u nominalnoj funkciji (u slučaju hrvatskog jezika pisano velikim slovom u nominativu, u analitičkim jezicima pisano bez člana) i u referencijalnoj poziciji jer samo u tim uvjetima ono može tvoriti “operatora individualizacije”¹⁸. To je razlog da se o vlastitom imenu i u lingvistici govorilo samo u slučaju kad je ono bilo u toj svojoj “tipičnoj uporabi”.

Unatoč tome “značenje” imena oduvijek je intrigiralo mislioce, a poznatom prepirkom između Kratila i Hermogena Platon nam daje do znanja da se vlastito ime i “što ono znači” može promatrati iz najmanje dvaju kutova. Jedno od tih gledišta, tezeizam ili nominalizam, kaže: “... mi mijenjamo imena našim slugama, ali stoga promijenjeno ime nije manje ispravno od predašnjega. Naime, nikojem predmetu ne pridaje se neko prirodno ime, nego se to radi zakonom i običajem onih koji su vikli da postavljaju i upotrebljavaju imena.”¹⁹ S druge strane imamo Kratila i Sokrata, čijim ustima zapravo govori sam Platon, koji zastupaju tezu što će se kasnije nazvati fizeizmom ili naturalizmom, a kaže da: “... imena stvari proizlaze iz njihove prirode, a čovjek je taj koji im daje formu koja je sačinjena od slova i slogova..., za svako ljudsko biće postoji sasvim prirodno, ispravno ime, a ime nije ono što neki po sporazumu doznaju stvarima izražavajući ih jednim dijelom svoga govora. Postoji, dakle Kratilu, za sve, i za Grke i za barbare, ista prirodna ispravnost imena.”²⁰

¹⁸ Termin *operator individualizacije* potječe od J.-C. Parientea (*Langage et individuel*, 1973). Pariente u tu kategoriju smješta indiktore, vlastita imena i opisne nominalne sintagme. Prema njemu oni predstavljaju tri načina pomoću kojih se u jeziku može opisati osoba (in Gary-Prieur, 1994: 16).

¹⁹ Platon, *Kratil*, Biblioteka, Zagreb, 1976: 20.

²⁰ Platon, str. 19.

Ova prepirka, začeta u okvirima rasprave o ontologiji, predstavlja početak razmišljanja o prirodi jezičnoga znaka uopće, u okviru jezičnih rasprava.

Arapski gramatičar iz 13. stoljeća Ibn Ya'īš navodi 7 teza o vlastitom imenu (v. S. Ben Mansour in *Lexique* n. 15, str. 11–21) koje se mogu prepoznati i kod Platona i kod suvremenih logičara.

1. *Sache que le nom propre est le nom individuel par excellence.*

2. *Il s'applique à l'individu nommé pour – par l'acte de (dé-)nomination même – l'isoler au sein du genre auquel il appartient. Ainsi le nom propre établit-il une distinction entre l'individu nommé et les multiples individus nommés.*

3. *Le nom propre ne réfère pas à son semblable par l'essence et la forme... ce qui fit dire à nos confrères que les noms propres ne nous renseignent pas sur l'essence du dénommé.* Stoga, dakle, isto ime pristaje osobama koje pak mogu biti različite jedne od drugih.

4. *Noms de genre (les noms communs), eux, apportent une information, le nom commun homme indique telle forme spécifique et ne peut par là même convenir à la femme, alors que Zayd peut être le nom d'un homme aussi bien que celui d'une femme.*

5. *Le nom propre peut être changé ou modifié sans que cela implique la modification du lexique.*

6. *Les noms propres permettent d'abrégéer, et d'éviter la longue énumération des descriptions qui se rapportent au dénommé et l'identifient.*

7. Ibn Ya'īš konačno zaključuje da je vlastito ime *une étiquette référentielle*²¹.

Rasprave o problemu vlastitoga imena traju već stoljećima, a novovjekovni logičari Stuart Mill i Saul Kripke, svaki na svoj način, sugeriraju nam da se vlastito ime odnosi na stvarnost koja se nalazi izvan samog čina govora (izričaja): za Milla ono se tiče referenta o kojemu ime nosi informacije iz svijesti suvornika, a za Kripkea *il désigne en vertu d'un acte de baptême auquel chaque occurrence du nom propre renvoie* (Gary-Prieur, 1994: 29). Ove teze nije moguće nesmetano prebaciti na jezičnu razinu pa Gary-Prieur, nadahnuta njima, predlaže tzv. *početni referent* (référent initial), kojim nastoji predstaviti tip odnosa između vlastitoga imena i konteksta.

2. 2. Stuart Mill

Predstavnik klasične koncepcije o vlastitom imenu Stuart Mill (Martin, 1987: 138) drži da ime ne posjeduje konotaciju u logičkom smislu, tj. da ne posjeduje smisao ili pak da je intenzitet vlastitoga imena jednak nuli. Nadalje,

²¹ Kao opreka ovakvu stavu nameće se de Saussureova teza da jezik nije skup etiketa, pa postavljamo pitanje ne odnosi li se to na vlastita imena jednako kao na ostale jezične znakove.

vlastito ime ne posjeduje, prema toj teoriji, ni “opisni” sadržaj, a njegova je jedina funkcija da upućuje na jednu osobu. Ime se, dakle, pojavljuje isključivo kao znak za “individualnu konstantu”, tj. *Paul Durand* odnosi se na osobu koja se zove Paul Durand, dakle na jedan jedini x koji je nositelj toga imena. Primjere homonimije prikazuje se kao izolirane slučajave.

Ova teza, međutim, ne može opisati položaj imena u njegovoj izvanonomastičkoj uporabi, tj. ne može objasniti funkciju imena u rečenici kao što je *Danas slavimo dan svih Marti*. Drugi argument protiv Millove teze iznijeli su Frege i Russell, a odnosi se na predikaciju identiteta putem vlastitog imena. Prema Millovoj tezi predikacija identiteta predstavljala bi tautologiju $a = b$, tj. objekt je jednak sam sebi ili ime je jednako imenu. Frege i Russell su željeli analizirati ime na predikativnim osnovama pa je za Russella vlastito ime *skriveni opis* (description *déguisée*). To znači da bi vlastito ime *Aristotel* trebalo opisivati “Aleksandrova učitelja”. Da bi takav opis bio pertinentan, trebao bi predstavljati esencijalnu osobinu bez koje tu osobu ne bismo mogli zamisliti.

2. 3. Teorija Johna Searlea

U djelu *Speech Acts* (1969.) Searle se idejom približava svojim prethodnicima Millu, Fregeu, Russellu i Wittgensteinu. Searle prije svega ističe da vlastito ime nije opis. Iz toga proizlazi da ga ne možemo povezati s bilo kakvom definicijom kao što je moguće učiniti s općom imenicom. Evo primjera. Na pitanje što podrazumijevamo pod riječju *stolica* možemo odgovoriti da je to predmet namijenjen sjedenju s naslonom za leđa, bez naslona za ruke. Zapitamo li se, međutim:

– *Što podrazumijevamo pod imenom Zadar? Ili Što znači ‘Zadar’?* nećemo moći odgovoriti definicijom jer je jasno da nema smisla pitati se o značenju nekoga vlastitog imena.

Sa sinkronijskog stajališta vlastito ime nema leksičkog značenja, tj. barem ne onoga koje je pridruženo općim imenicama.

Već Wittgenstein u *Philosophische Untersuchung* (Martin, 1978: 139) tvrdi da se svaka osobina može osporiti u nekom od mogućih svjetova, pa čak i ona koja se čini esencijalno vezanom uz osobu. Ne može se, međutim, osporiti ideja o referencijalnom identitetu²². *Aristotel* bi mogao biti i što drugo do li Aleksandrov učitelj, filozof, rođen u Makedoniji, itd., ali nitko drugi do li Aristotel ne može biti Aristotel. Searle, vođen tom idejom, nadalje tvrdi da su imena na neki način povezana s karakteristikama objekta na koji referiraju. To bi trebalo razumjeti na sljedeći način: imena ne funkcioniraju kao opisi, već kao osnova na koju slažemo opise. Imena se, dakle, mogu definirati kao elementi koji

---

²² Referencijalni identitet predstavlja vrijednost koja pripada vlastitom imenu.

ujedinjuju skupove opisa od kojih svaki ne mora nužno biti istinit, ali od kojih je barem jedan sigurno točan (Van Langendonck, 2000: 15). Kako, međutim, biti siguran koja je od ponuđenih osobina točna? Neophodno je, stoga, da npr. *Aristotel* predstavlja logičan zbroj osobina koje se obično pripisuju referentu toga imena. Searle smatra točnima analitičke skupove opisa, a ne samo jedan opis. S druge strane on primjećuje da je svako vlastito ime isto tako analitički povezano s nekim od općenitih koncepata:

– *Mont Everest je planina, Mississippi je rijeka, Cervantes je osoba.*

Dakle, entitet koji nije planina ne može biti Mont Everest itd. – osim iz stilskih razloga. Da bi se sačuvao kontinuitet referentnosti, potrebno je imati kriterij o identitetu, a općeniti koncept, povezan s tim imenom, osigurava nam taj kriterij. Jasno je da *de Gaulle* ne može označavati nešto drugo, a unatoč tome i dalje biti de Gaulle. Iz toga slijedi da postoji barem jedan koncept koji je analitički vezan uz ime *de Gaulle*, a to je ‘osoba’. Vlastitim imenima ne možemo apsolutno negirati značenje. Na primjer, je li moguće na pravi način referirati na Zadar ne znajući da se radi o gradu? Mi se koristimo, na ovaj ili onaj način, idejama kao što su ‘grad’, ‘rijeka’ itd. kao pretpostavljenim konceptima jer moramo znati o kojoj se kategoriji u stvarnosti radi. Stoga Van Langendonck predlaže (2002.) da se u ovakvim slučajevima govori o *kategorijalnim pretpostavkama* (pr. “présuppositions catégorielles”). Naime, mi pretpostavljamo da je ime pridodano nekoj osobi *ad hoc*, što implicira da ta osoba nužno pripada nekoj određenoj kategoriji kao što su: muškarac, žena, država, grad, rijeka, planina itd.

2. 4. Hipoteza o ‘vlastitim imenima bez smisla’ – Kripke

Nadahnujući se idejom J. S. Milla, iznesenom 1843. u djelu *A system of logic*, Kripke odbija bilo kakvu ideju o opisu odbijajući time i teorije Fregea, Russella i Searlea. Prema Kripkeu se ime, kao što je npr. *Richard Nixon*, odnosi samo na poznatu osobu i u sebi ne sadrži nikakvu drugu informaciju. Točnije, Kripke smatra da se referentnost odražava na način koji je adekvatan vlastitom imenu te se bilo kakav opis može izostaviti. Kripke uvodi dva nova i važna koncepta: *krutog označitelja* (pr. “rigid designator”) i *kauzalni lanac referentnosti* (pr. “casual chain of references”).

a) Kruti označitelj

Izvor za Kripkeova krutog označitelja je ideja o referencijalnom identitetu. Vlastito je ime kruti označitelj po tome što upućuje na isti entitet u bilo kojem ‘mogućem svijetu’. Referencija je fiksirana u datom svijetu i predstavlja izražaj samo jednog od mogućih opisa. Iako ne kazuje smisao imena, opis određuje njegova referenta. Tako se mi odnosimo prema imenu, kao što je npr.

Nixon, na kruti način. To jest, u bilo kojem mogućem svijetu mi koristimo to ime da bismo opisali istu osobu na način da možemo tvrditi: nitko drugi nego Nixon ne bi mogao biti Nixon, ali bi bilo moguće da Nixon ne bude predsjednik. Neophodno je točno da Nixon bude Nixon, ali nije neophodno točno da on bude predsjednik Sjedinjenih Američkih Država čak i ako se zove Nixon. (v. Gary-Prieur, 1994: 19–25).

b) Teorija kauzalne referentnosti

Po Kripkeu su vlastita imena vezana za svoje referente putem kauzalnog referentnog lanca koji započinje činom imenovanja što učvršćuje referencu uputom ili opisom. Teorija kauzalne referentnosti trebala bi odgovoriti na pitanje na koji način vlastita imena referiraju ukoliko to ne čine pomoću opisa. U trenutku kad se neko ime dodijeli nekom entitetu, mi prestajemo misliti o njemu na opisan način sve dok koristimo ime o kojem se radi. Na primjer, Aristotelovi roditelji su svoga sina nazvali tim imenom, druge ljude o tome obavijestili, a oni su ga prenijeli sljedećima itd. Početni čin imenovanja i oni koji su uslijedili nakon toga, a kojima se ime prenijelo dalje, čine od njega (imena *Aristotel*) krutog označitelja. Fenomen krutosti nije, međutim, vezan isključivo za vlastita imena te ne može objasniti pojavu vlastitog imena u nekome neonomastičkom kontekstu (kao u rečenicama: *Neki Marko je na vratima* ili *Danas je praznik svih Marti*).

Svjestan neprikladnosti Kripkeove teorije za lingvističku definiciju vlastitog imena, Georges Kleiber iznosi teoriju o predikatu imenovanja: *le nom propre représente l'abréviation du prédicat de dénomination être appelé /N/ (x)* (1981: 329). Prema njemu je vlastito ime *Petar* jedini sadržaj koji posjeduje *x* imenom *Petar*, tj. izričaj *neki Petar Perić* interpretirat će se kao “neki *x* za kojeg znam da se zove *Petar Perić*” i za izričaj *danas je praznik svih Marti* kao “danas je praznik svih *x* za koje znam da se zovu *Marta*”. Ovi su zaključci rezultat definicije koja funkcionira na razini jezika: $x_i = \text{zvati se } /N/$ pri čemu je jota (i) oznaka za određenost.

Robert Martin (1987: 143) ovoj teoriji pronalazi više zamjerki.

Njezin je prvi nedostatak što isto tako može vrijediti i za opće imenice, kao i za vlastita imena: *Mačak* je onaj *x* koji se zove “mačak”;

Drugi je nedostatak u tome da se ne može referirati na Aristotela ako nam je o njemu poznata samo jedna činjenica, tj. da se zove “Aristotel”. Dakle, referiram na čovjeka na kojega referiram! Ime nije dovoljno za čin referencije jer se u tim uvjetima ponaša tautološki, jednako kao i individualna konstanta.

Treći je nedostatak što se predikat “zvati se /N/” ne može smatrati smislom vlastitoga imena. Imenovanje, naime, ne može izbjeći arbitrarnosti kojoj su podložni svi jezični znakovi.

Martin zaključuje da se cijeli problem nalazi u konceptu tzv. *esencijalne pripadajuće vrijednosti* (pr. “*propriété essentielle*”) pa na taj koncept primjenjuje svoj koncept nazvan *univerzumom vjerovanja* (pr. “*univers de croyance*”). Taj je univerzum onaj skup vjerovanja koje govornik smatra istinitima u trenutku izražavanja. Ono što razlikuje vlastito ime od osobne imenice je to što su vrijednosti, koje pripadaju univerzumu vjerovanja koji se odnosi na vlastita imena, nekongingentne (nemaju karakter neophodnosti), a one koje se odnose na opće imenice su kongingentne, tj. neophodne. Pripadajuće vrijednosti što omogućavaju identifikaciju razlikuju se od osobe do osobe jer “dva različita govornika, bez sumnje, neće nikad nekoj osobi pridodati isti skup vrijednosti” (R. Rivora, in Martin, 1987: 146). Komunikacija je moguća sve daleko dok *x*, o kojem se radi, predstavlja vrijednosti za koje obojica u govornom lancu misle da mu pripadaju. Iako u općih imenica sadržaj može varirati, on je globalno stabilan. Budući da je univerzum vjerovanja promjenjiv, i istinitost jezičnog izraza je promjenjiva i primjenjiva u svakome od tih univerzuma. Zbog toga je izričaj: *Petar je pio Riesling* razumljiv iako se nalazi izvan referencijalno jasnog čina.

2. 5. Hipoteza o predikatu denominacije

Ono što Gary-Prieur zamjera Martinovim univerzumima vjerovanja je to što nije jasno određena razlika između smisla (*sens*) i sadržaja (*contenu*). Prema njoj (1994: 39 i dalje), smisao je pripadajuća vrijednost koja konkretizira vlastito ime kao jedinicu unutar jezika, tj. kao predikat denominacije, a sadržaj čine one vrijednosti koje karakteriziraju vlastito ime na osnovi njegove veze s početnim referentom²³. Posljedica takve veze je da početni referent može imati utjecaja na razumijevanje vlastitoga imena.

Gary-Prieur preuzima od Kleibera ideju o tome da se smisao vlastitoga imena prikaže kao predikat denominacije, no sam je Kripke 1995. odustao od te teorije *x zvan 'x'* i priklonio se klasičnoj tezi o imenima lišenima smisla. Za Gary-Prieur, međutim, predikat denominacije predstavlja jezičnu, a ne logičko-filozofsku hipotezu o smislu vlastitoga imena. Jednako tako nije izjednačiv ni s Kripkeovim krutim označiteljem koji se odnosi na referenta, a ne govori o smislu vlastitoga imena. Razlika između dvije razine semantičkog funkcioniranja imena upućuje na to da je specifičnost vlastitog imena, u odnosu na opću imenicu, samo na razini smisla. Predikat denominacije pripada isključivo

²³ *Référent initial d'un nom propre dans un énoncé* se definira kao *individu associé par une présupposition à cette occurrence du nom propre en vertu d'un acte de baptême dont le locuteur et l'interlocuteur ont connaissance* (Gary-Prieur, 1994: 29). Dakle, radi se o ‘vlastitom imenu’, tj. nominalnoj sintagmi unutar rečenice kao što je *Zadar je postao lijep grad*. Ovdje je vidljiva veza s Kripkeovim kauzalnim lancem.

vo vlastitim imenima jer mačka se ne zove “Mačka” nego *Mici*, *Tom* i sl. Mačka je ime razreda kojoj pripada svaka mačka i nije ime neke posebne mačke. Iz toga proizlazi da se značenje vlastitih imena sastoji u tome da imenuju individu. Predikat denominacije omogućuje, nadalje, jasnu razliku između *smisla* vlastitog imena i njegovog referenta. Smisao vlastitoga imena vidljiv je u njegovoj predikativnoj uporabi (Kleiber, 1981: 358), tj. u padežnim izrazima ili u kontekstima kada izražava kategoriju brojivosti i sl., gdje razumijevanje vlastitoga imena ne zahtijeva poznavanje ni jednog njegova nositelja. Npr. *U ovome selu žive tri Jakova Borića* ili *Došao me posjetiti neki Pavić*.

Ipak, predikat denominacije ne može objasniti vlastito ime u metaforičkoj i metonimijskoj uporabi jer se u osnovi takve uporabe ne nalazi ni smisao, ni semantički sadržaj, već samo različite konotacije koje se vezuju uz taj sadržaj (Kleiber, 1981: 361)²⁴.

Razumijevanje vlastitoga imena pripada, dakle, različitim razinama, a odatle proizlaze i njegove različite interpretacije:

a) denominativna interpretacija temelji se na *smislu* vlastitoga imena, pri čemu se ono najviše i približava općoj imenici: *Neki David ide sa mnom u školu* / *Neki Englez ide sa mnom u školu*. Tu je predikat denominacije lako zamjenjiv općom imenicom i nije u vezi s početnim referentom.

b) identifikacijska interpretacija se temelji na *smislu* vlastitoga imena i spoznaji o vezi s početnim referentom: *Kakav glumac, taj Fabijan Šovagović*. ili *Taj nije klasa Fabijana Šovagovića*. U ovakvim slučajevima potrebno je imati spoznaju o postojanju početnog referenta.

c) predikativna interpretacija se temelji na *smislu i sadržaju* vlastitog imena. Ovdje nije dovoljno imati samo spoznaju o početnom referentu, već treba poznavati i neke karakteristike te osobe: *Dodaj mi Krležu*. Ovdje se radi o preobraženome vlastitom imenu.

²⁴ Kognitivni lingvisti shvaćaju metaforu i metonimiju kao temeljne procese prisutne u gotovo svim domenama ljudskog djelovanja pa tako i u jeziku. Autori jedne od u Hrvatskoj rijetkih rasprava o kognitivnom pristupu pitanju o funkcijama vlastitog imena izvan one onomastičke, Marijo Brdar i Rita Szabo-Brdar (2002.), bit razlike između metonimije i metafore vide u tipu preslikavanja i u odnosu uključenih konceptualnih domena. Kod metafora se radi o selektivnu preslikavanju dijela strukture iz jedne konceptualne domene na hijerarhijski odgo-varajuću strukturu u drugoj domeni, pri čemu se preslikavanje obično zasniva na:

a) sličnosti, kao u rečenici

Kazahstan je sjedeći Kuvajt ili

b) zamjeni vlastitog imena apelativom, kao u

Rim → *vječni grad* i sl.

Metonimijsko se preslikavanje odvija unutar jedne konceptualne domene kao kod sinogdohe ili drugačije, pri čemu cijela struktura zamjenjuje jedan dio i sl.

U nadimaka se, kao i u vlastitim imena u prenesenu značenju, najčešće radi o antonomaziji. Antonomazija (lat. *pronominatō*) se razlikuje od metafore i metonimije u činjenici da se uvijek radi o vlastitom imenu kao polazištu ili kao intendiranom referentu.

Klasični pristup problemu vlastitog imena nije uspio odgovoriti na pitanje kako teče proces nadijevanja imena. Individualizacija koncepta nadijevanja imena proizlazi iz šireg koncepta o prirodi procesa značenja i komunikacije, koji se ne može shvatiti odvojeno od osoba i društva. Prilog tomu je i poznati Saussureov stav da je društvo neophodno za uspostavu sustava vrijednosti jer pojedinac sam nije u mogućnosti utemeljiti ni jednu²⁵.

3. Uporaba preobražena vlastitoga imena

Vlastita imena ne posjeduju leksičko značenje niti imaju potrebu za aktualizacijom (pomoću člana ili drugim leksičkim ili gramatičkim sredstvima) jer: “(ils) sont suffisamment déterminés par eux-mêmes” (Grevisse in Kleiber, 1981: 298). Budući da suvremena lingvistička znanost počiva na postavci da svakoj promjeni u značenju neophodno prethodi promjena u obliku, tj. da je forma garancija jezičnosti, vlastita imena uzeta kao jezična kategorija (predikativne riječi s leksičkim značenjem) ne stoje! Vlastito ime *Marko* uvijek se sastoji od 5 uzastopnih fonema /marko/ bez obzira koja ga osoba nosi. S druge strane sve što znamo o “značenju” neke riječi, zapravo je svedivo na neku vrstu iskustva koje pridružujemo označitelju (*signifiant*), koji je, pak, u našoj svijesti pridružen pojmu o toj stvari. Svakomu vlastitom imenu možemo pridružiti neku vrstu iskustva o njemu, makar ga čuli prvi put u životu. Tada mu pridružujemo upravo to – da ga čujemo prvi puta u tom specifičnom kontekstu – okruženju. Drugi kriterij kojim se ravna suvremena lingvistička znanost je taj da jezični znak svoje značenje dobiva isključivo unutar nekoga danog konteksta. Taj nam kriterij pogoduje želimo li vlastita imena uvrstiti u riječi s leksičkim značenjem. Naime, semantički sadržaj, “značenje” čini ono što je sadržaj svijesti o tom mjestu ili osobi – onimu. Jednako kao i semantički sadržaj apelativa, i sadržaj onima varira i ima različite kvantitativne oznake. Ono što čini sadržaj imena može se podijeliti na više razina – etimološku, onomastičku, iskustvenu / konotacijsku.

Etimološko značenje nije sastavni dio semantičke strukture imena, ne ulazi u njegovu definiciju. Naime, etimološko značenje gubi se aktualizacijom onomastičke funkcije imena i, zapravo, što je ono manje prozirno, to bolje ta riječ obavlja svoju onomastičku funkciju. Onomastička funkcija očituje se u samom imenovanju pa je onomastičko značenje referencijalno²⁶. Onomastič-

²⁵ ...l'arbitraire du signe nous fait mieux comprendre pourquoi le fait social peut seul créer un système linguistique. La collectivité est nécessaire pour établir des valeurs dont l'unique raison d'être est dans l'usage et le concertement général; l'individu à lui seul est incapable d'en fixer aucune. (Saussure, 1972: 157)

²⁶ Kako je *la signification (est) le rapport d'évocation réciproque qui unit le nom et le sens* (Ullmann, 1952: 23), tradicionalna semantika tvrdi da se identifikacija suprotstavlja značenju. Budući da su vlastita imena lišena značenja u korist svoje osnovne funkcije, a to je identifikacija,

ki sadržaj je imenom imenovani objekt/osoba, a ne objekt ili osoba kao sadržaj imena jer jedna osoba ne pretpostavlja sve koje nose to ime, nego se njime odvojeno upućuje na svaku pojedinu osobu toga imena (Peti, 1997: 100 i dalje).

Ime u svom semantički čistom obliku, osim onomastičkog sadržaja, osobe ili objekta koji imenuje, nema nikakva drugoga sadržaja. Kao što smo rekli, svaki jezični znak pa tako i vlastito ime ima, unutar nekoga jezičnog sustava, različite funkcije na osnovi kojih ga različito poimamo. Uzeto apsolutno, primarna je funkcija vlastitoga imena referencijalna, tj. takva da imenuje neku pojedinačnost. Taj kognitivni temelj vlastitoga imena odražava se u našoj svijesti kao asocijacija imena i te određene pojedinačnosti. Vlastito ime je, stoga, izravni (Kripkeov *kruti*) označitelj utoliko što ne mijenja svoj kodificirani sadržaj pa ne može služiti kao opis ili klasifikator pojedinačnosti na koju se odnosi²⁷. Ta činjenica očita je u trenutku kada se zapitamo što vlastito ime znači, koji je njegov smisao ili što je, zapravo, vlastito ime? Analizirajući različite uporabe vlastitoga imena u sustavu, nailazimo na njegovu nerefencijalnu funkciju. U svojoj neonomastičkoj funkciji ime gubi značenje, ali dobiva smisao. Tom se prilikom ime puni sadržajem. Sav sadržaj što ga ime tom prilikom dobiva, a koji se s imenovane osobe ili objekta kao iskustveno utvrdiv sadržaj preslikava na izraz riječi u funkciji imena, više nije sadržaj samoga imena. To je kontekstualno utvrdiv sadržaj po kojemu riječ u funkciji imena prestaje biti ime osobe ili objekta i postaje njihov pojam. Prema denominaciji procesa preobrazbe, koju koristi Alenka Šivic-Dular, taj kontekstualno utvrdiv sadržaj zapravo je funkcionalno značenje vlastite imenice.

Mirko Peti (1999.) navodi osam različitih konteksta u kojima ime gubi funkciju referentnosti, tj. dobiva nov sadržaj koji nije onomastički:

1. Imena u frazemima ne funkcioniraju kao imena, nego su nositelji posebnoga frazeološkog značenja. Stoga, proizlazi da je frazeologija kontekst u kojem se događa transfer sadržaja imena te nema nikakva razloga u takvim okolnostima ne zvati ih frazeologemima.

Tako npr. u rečenici: *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba*, imena *Martin* i *Zagreb* gube funkciju imenovanja pojedinačnosti i postaju pojmovne imenice s karakterističnim frazeološkim sadržajem.

2. Drugi kontekst gubljenja funkcije imena su narodne poslovice gdje imena imaju preneseno značenje općih, kulturološki obilježenih leksema. To je pragmatična osobina vlastitih imena, a tom ih prilikom možemo zvati pragmemima (v. str. 83).

ona mogu dobiti značenje samo u slučaju kada, na uštrb identifikacije, prijeđu u klasu apelativa, tj. postanu opće imenice.

²⁷ Neki toponimi nisu, međutim, u potpunosti lišeni leksičkog sadržaja referenta na koji se odnose, ali u onomastičkom smislu taj je sadržaj nebitan, npr. potok *Potok*, polje *Polje* itd.

3. Treći kontekst gubljenja funkcije imena je metonimizacija. Tu je ime pojmovna imenica²⁸. Njome se to što ona znači, npr. osobu s imenom *Krleža*, koja je pisac, u rečenici: *Krleža je već davno rasprodan*, u izvanjezičnoj zbilji označuje kao cjelovit jedinstveni pojam.

4. Četvrti je kontekst gubljenja imena atribucija²⁹. Pojasnimo: za pridruživanje imenice *leptir* pridjevu *bijeli*, kao atributu, nije nužno pretpostaviti iskustveno utvrdiv sadržaj imenice. Kao opća imenica, riječ *leptir* ima svoj leksički sadržaj, a taj je za pridruživanje te imenice atributu dovoljan. Nasuprot tome, pojedinačna imenica *Zagreb*, kao ime, toga leksičkog sadržaja nema pa u zamjenu za nj, pridružujući se pridjevu kao atributu, dobiva iskustveno utvrdiv sadržaj. Kad dobije takav sadržaj, npr. u sintagmi *bijeli Zagreb*, riječ *Zagreb* prestaje biti ime objekta koji je njome imenovan, pojedinačna imenica koja uz atribut ne može stajati i postaje pojam toga objekta, pojmovna imenica s iskustveno utvrdivim sadržajem koji uz atribut može stajati.

5. Peti su kontekst gubljenja funkcije imena značenjska obilježja kategorije nebrojivosti, njezina semantičkoga oblika cjelovitosti. Brojivost³⁰ se, naime, temelji na opreci jediničnost # mnogost³¹, a sadržaj kategorije brojivosti na leksičkom značenju imenica. Npr. tumačeći položaj imena u rečenici *vidi, vidi Marije*, s riječju *Marija* kao izravnim objektom gdje također dolazi do promjene imena u pojam, Katičić (1986: 95) kaže da se “i osobna imena mogu pomišljati kao da znače neku tvar od koje se u direktnom objektu uzima samo neka količina. Tu takvo uvrštavanje osobnog imena izriče snažno čuđenje nad nekim nepoznatim i neočekivanim Marijinim svojstvom”. Funkcija imenovanja u jezičnom se znaku smjenjuje s funkcijom označivanja imenovanoga.

6. Šesti su kontekst gubljenja funkcije imena padežni izrazi sa svojom specifičnom semantikom. Izvan nominativa, u ostalim, tzv. kosim padežima odnosno padežnim izrazima, ime taj svoj nebrojiv oblik pojedinačnosti i s njime imensku funkciju redovito gubi. Na imensku se riječ u funkciji imena u padežnim izrazima obvezno preslikava iskustveno utvrdiv sadržaj, tj. ime postaje

²⁸ I u ovom slučaju treba voditi računa o razlici između pojmovne i opće imenice.

²⁹ Samo ime po definiciji svoje imenske funkcije uza se ne može imati atribut, osim ako on nije, izgubivši svoju atributsku funkciju, već sastavni dio imena, kao npr. *Sveta Ana, Filip Lijepi, Velika Kapela*...

³⁰ U slavenskim jezicima koji nemaju član kategorija brojivosti realizira se na nekoliko načina: redom riječi, obavijesnim ustrojstvom rečenice ili na način da se ta kategorija “utopila” u gramatičkoj kategoriji broja i pridjevnom vidu. U jezicima s članom on ostvaruje formalnu funkciju sintaktičke veze pridjeva i imenice. Naime, *l'article possède encore la propriété de désigner la quantité des êtres du monde auxquels le nom est appliqué... Seul l'article définit est commun à toutes les manières de percevoir les objets; l'indéfini convient seulement à la désignation des objets comptables, le partitif détermine les objets non comptables* (Denis, Sancier-Château, 1994: 47–48).

³¹ M. Znika (2002: 36–39) navodi da je u gramatici poljskog jezika množina moguća... *ako se ime rabi kao apelativ izričući osobinu ili ima funkciju opisa*, a isto vrijedi i za češki jezik. U gramatikama hrvatskog jezika nema sličnih referenci o imenu u funkciji izricanja osobine ili opisa.

je pojam.³²

Imena su pojedinačne riječi što znači da su u svojoj funkciji imenovanja po jedinog objekta ili osobe nezamjenjiva. Baš kao i lične zamjenice vlastita imena su riječi koje čine samostalnu semantičku i gramatičku paradigmu. Ni vlastita imena ni zamjenice nemaju kao sadržaj skup situacija, nego se odnose samo na jednu situaciju, pripadaju trojstvu koje čini osnovu referencijalne funkcije: *ja, ovdje, sada*. Nekim je imenom imenovan određen objekt ili osoba, baš kao što se nekom zamjenicom zamjenjuje određeno glagolsko lice.

7. Sedmi su kontekst gubljenja funkcije imena prijedložni izrazi. Uz prijedlog kao gramatičku riječ ne može stajati imenska riječ bez sadržaja, kao što je ime. Da bi takva riječ mogla stajati uz prijedlog, mora dobiti sadržaj od objekta ili osobe koji su njome imenovani. To nije leksički sadržaj, nego sadržaj koji je iskustveno utvrdiv³³.

8. Osmi kontekst gubljenja funkcije imena je aktualizacija opreke u gramatičkoj kategoriji broja, među jedninom i množinom, za riječi kojima se objekt ili osoba imenuju. U rečenicama: *Marta je u nas često ime* i *Sve Marte našle su se na proslavi imendana*, riječ *Marta*, izgubivši semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti, više nije ime. U tim rečenicama riječju *Marta* ne imenuje se pojedinačna osoba koja bi toj riječi kao imenu bila onomastički sadržaj. Bez osobe na koju bi upućivalo, samo na apstraktnoj imenskoj razini te razlikujući osobe samo kao muške i ženske, ime prestaje biti ime i postaje apelativ, opća imenica³⁴.

Procesima apelativizacije vlastitog imena, koje bismo mogli poistovjetiti s gore navedenim kontekstima gubljenja onomastičke funkcije imena, mogu se suprotstaviti procesi deapelativizacije kakvi se očituju u primjerima apelativa što označuju *jedinično egzistentni entiteti* (Znika, 2002: 116) i u jeziku počinju funkcionirati kao vlastita imena. Proces deapelativizacije uočljiv je u kontekstu nadijevanja nadimaka kada (najčešće) apelativ postaje vlastito (nad)ime osobe.

³² U rečenicama: *Vidi Marka, Novac sam dao Marku, Jučer sam vidio Marka, Markom su se poslužili kao alibijem*, riječ *Marko* više nije ime, već se u tim rečenicama osoba imenovana kao *Marko* označuje po nekom njezinu svojstvu koje je dio iskustveno utvrdiva sadržaja u vezi s tom osobom. Jedino se u nominativu, u rečenicama tipa: *Ti si Marko, Marko vozi brzo*, osoba imenovana *Marko* ne označuje po nekom njezinu svojstvu, nego se samo imenuje (Peti, 1999: 115).

³³ Gramatički je utemeljena sintaktička struktura rečenica: *Razgovarali smo o Marku* i *Razgovarali smo o umjetnosti* jednaka. A ipak, te se dvije rečenice ne mogu jednako i razumjeti. Da bi to bilo moguće, moraju se izjednačiti u svojoj semantički utemeljenoj sintaktičkoj strukturi: riječ *Marko* u prvoj, u funkciji imena i bez sadržaja, mora dobiti sadržaj. Taj sadržaj može biti jedino onaj koji je iskustveno utvrdiv. Prva se rečenica bez toga ne može razumjeti potpuno za razliku od druge koja je s poznatim sadržajem, *umjetnost*, posve razumljiva (Peti, 1999: 117).

³⁴ U objema rečenicama ta je riječ opća imenica s uspostavljenom oprekom među oznakama u gramatičkoj kategoriji broja: *Marta – Marte*. Riječ *Marta* u navedenim rečenicama nije ime zato što se ne odnosi na pojedinačne osobe u izvanjezičnoj zbilji, svaku posebno, nego se u prvoj rečenici odnosi na bilo koju žensku osobu s imenom *Marta*, a u drugoj na ženske osobe s tim imenom kojih ima više (Peti, 1999).

U poglavlju o sintaktičkoj analizi vlastitih imena, Georges Kleiber (1981: 297 i dalje) kaže da je u mnogim, a osobito onomastičkim studijama koje su za objekt svog proučavanja imale morfološki opis vlastitih imena, zaključeno da rod te posebice broj ne predstavljaju elemente presudne za razlikovanje vlastitih imena i općih imenica. Uz tu tvrdnju navodimo nekoliko zaključaka koje je izvela Alenka Šivic-Dular (1998.). Tvrdnja da se svaka vlastita imenica odnosi samo na jedan konkretni objekt imenovanja “nije u suprotnosti s činjenicom da se određena imenica na širem prostoru može upotrebljavati za više entiteta u okviru iste vrste objekta imenovanja, tj. u jednakom onomastičkom značenju, odnosno funkciji. Npr. *Potok* može biti ‘ime (više) vodenih tokova’ jer su nastajali neovisno jedan o drugom u procesu onimizacije i upotrebom (izborom) iste opće imenice. Vlastita imenica po određenim pravilima može prelaziti s objekta jednoga tipa na drugi. Tako se u vlastitoj imenici može povećati broj funkcionalnih značenja što dovodi do raspada vlastite imenice s više funkcionalnih značenja u homonimne vlastite imenice s po jednim funkcionalnim značenjem. Homonimi se javljaju kod vlastitih imena prije nego kod općih jer su veze između funkcionalnih značenja prilično slabije nego što su veze između pojedinih značenja polisemantema.

Budući da vlastita imenica sadrži samo funkcionalno značenje, može služiti za učinkovitu identifikaciju samo onoliko vremena dok je sudionici u aktu komunikacije nesumnjivo prepoznaju kao ime konkretnoga objekta imenovanja. U slučaju kad vlastita imenica prestane biti nedvosmislen jezični signal za konkretni objekt imenovanja, rado se javlja zajedno s općom imenicom kao sastavnicom (I_1), i to s onom koja po vrsti imenuje tip objekta imenovanja na kojega se odnosi vlastita imenica (npr. rijeka Sava kad je riječ o ‘rijeci’, dramatičar Krleža kad se misli na ‘dramatičara’...).” Tada se predmetno značenje opće imenice *potpuno prekriva s funkcionalnim značenjem vlastite imenice kao sastavnicom (I_2)*³⁵.

Uobičajenoj tvrdnji da vlastito ime, budući da je po prirodi pojedinačno, ne može imati množinu, Jaspersen u *The Philosophy of Grammar* na stranica 80–81 (in Gary-Prieur 2000: 63) dodaje sljedeće:

“Striktno gledajući, vlastito ime ne može imati množinu jednako kao što je ne može imati ni lična zamjenica ja; postoji samo jedno ja kao što postoji samo jedan John i samo jedan Rim pod uvjetom da je to osoba ili grad o kojima se govori. U slučaju da je značenje ovih imena preobraženo, ona mogu imati množinu jednako kao i sve druge opće imenice.” Jaspersen potkrjepljuje ove tvrdnje sljedećim primjerima:

³⁵ U onomastičkom modelu kojim se služi A. Šivic-Dular sastavnica I_1 je opća imenica i jezgra onomastičkog modela, a sastavnica I_2 je vlastita imenica, kao u modelu *sestra Marija*, *sestra* je I_1 , a *Marija* I_2 . Po tom se modelu vlastita imenica može shvatiti kao eliptički oblik onomastičkog modela. U modelu se okrnjuju oni elementi koji su kao nositelji informacija slabi, a zadržavaju oni koji su kao nositelji informacija jaki.

a) kada ime služi kao arbitraran opis: *In the party there were three Johns and four Marys* [...]

b) kada ime označava članove jedne te iste obitelji: *All the Tymperleys have long noses* [...]

c) kada imena ljudi ili predmeta sliče označenim osobama: *Edisons and Marconis may thrill the world with astounding novelties* [...]

d) kada, zahvaljujući metonimiji, vlastito ime označava djelo osobe koja to ime nosi: *There are two Rembrandts in this gallery* [...]

Jaspersen, dakle, povezuje prisutnost množine s “preobrazbom” značenja vlastitog imena, što znači da se u navedenim slučajevima vlastito ime ponaša kao opća imenica, tj. da ima značenje opće imenice.

Coseriu problem analizira malo preciznije jer ograničuje asimilaciju vlastitih imena i općih imenica samo na Jaspersenove slučajeve 3 i 4.

Iz Jaspersenovih primjera možemo odmah isključiti slučajeve 3 i 4 jer su forme koje su u njima navedene zapravo opće imenice. Na njih se ne može primijeniti tzv. problem “pojedinačnosti” opisanog predmeta. Jasno je, naime, da se u tim slučajevima radi o klasama ili tipovima imena, tj. o apelativima (Coseriu, str. 263 in Gary-Prieur 2000: 64).

Gary-Prieur zauzima radikalno drukčije stajalište od ovih i moguće ga je sažeti u tri točke:

1. Semiotičko funkcioniranje vlastitih imena ne može se usporediti sa semiotičkim funkcioniranjem općih imenica.

2. Množina vlastitih imena ne predstavlja morfološko pitanje jer morfološke varijacije ne mogu biti temelj za istraživanje množine vlastitih imena. Morfološke varijacije su samo posljedica semantičke asocijacije vezane uz vlastito ime.

3. Množina vlastitih imena nije iznimka nekom pravilu koje bi zabranjivalo bilo kakav oblik pluralizacije vlastitih imena.

Množina vlastitih imena može se prema Gary-Prieur objasniti uzimajući u obzir dva uvjeta:

a) Ne treba se držati ideje o vlastitom imenu kao etiketi pridruženoj nekoj osobi i proučavanje vlastitih imena ograničiti na istraživanje njegove uporabe u referencijalnom položaju.

b) Ne treba na istoj razini proučavati sve oblike množine pridružene vlastitom imenu. Prvo, treba razlikovati množinu koja potječe iz jezika ili leksika i onu koja potječe iz diskursa ili izričaja. Drugo, treba praviti razliku između slučajeva u kojima je množina vezana uz postojanje u stvarnom svijetu (pr. *Les Collettes sont originaires de Puisaye. La famille s’est installée dans la région au début du XIXe siècle*) i slučajeva u kojima vlastito ime kao pojedinačni re-

ferent u stvarnom svijetu služi za stvaranje množinskog referenta u diskursu (pr. *L'amie de Marguerite Moreno, la châtelaine corrézienne, la danseuse de music hall, la vieille dame du fanal bleu... toutes les Colettes se trouvent réunies dans ce superbe album*).

S promjenom semantičkoga oblika riječi mijenja se i njezin gramatički oblik. Za razliku od opće imenice, koja je i u jednini i u množini: *potok – potoci*, riječ je, kao ime, ili samo u jednini: *Potok – Ø*, ili samo u množini: *Potoci – Ø*. I u jednini i u množini njome se objekt ili osoba imenuju kao nešto pojedinačno. Semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti za ime primarniji je od gramatičkog oblika kategorije broja, s jedninom i množinom kao njezinim oznakama (Peti, 1999: 102).

4. Zaključno razmatranje o teorijama vlastitog imena

U zaključku o problemu imenovanja kao procesu i vlastitom imenu kao funkciji, nastojat ćemo ne ponavljati već dostatno sintetizirane i pojednostavljene teze iznesene prethodno, nego navesti samo uporišne točke naše analize.

Polazeći od konstatacije da postoje tri razine gledanja na problem vlastitog imena: filozofsko-logička, jezična i uža, onomastička, pokušali smo objasniti njihove osnovne karakteristike u odnosu prema vlastitom imenu.

Prvo, neosporna je tvrdnja da ime u onomastičkoj funkciji služi identifikaciji individualnosti u njezinoj pojedinačnosti. Drugo, u procesu preobrazbe ime mijenja kategoriju pa je bilo neophodno objasniti razlike između opće i vlastite imenice, tj. između apelativa i onima i navesti postupke te preobrazbe. Upravo je u procesu preobrazbe najuočljivija “jezičnost” vlastitoga imena, tj. njegova sposobnost da se ponaša kao jezični znak koji podliježe promjenama na relaciji jezik – diskurs. Te promjene upućuju na arbitrarnost vlastitog imena kao bilo kojega drugog jezičnog znaka i potiču na razmišljanje o preobraženome vlastitom imenu, tj. imenu koje ne služi isključivo identifikaciji individualnosti u njezinoj nedjeljivosti i pojedinačnosti.

Filozofsko-logičke rasprave o problemu referencije identiteta i imena sveli smo na dvije grupe. Prvu grupu predstavljaju autori koji o imenu govore u njegovoj nepreobraženoj referencijalnoj funkciji, kao što su: Platon, Searle, Russell i Kripke. Autori poput Kleibera, Martina i Gary-Prieur, budući da su prvenstveno lingvisti, a ne filozofi, sele raspravu na razinu jezika. U teoriji, izgrađenoj prema načelu Kleiberove definicije $x = zvati\ se\ N/$, Gary-Prieur vodi raspravu na razinu preobraženoga vlastitog imena. Konačno, autori koji govore o nereferecijalnim funkcijama preobraženoga vlastitog imena su: Peti, Šivic-Dular, Znika, Pintarić, Barac-Grum.

Literatura

- BABIĆ, STJEPAN, FINKA, BOŽIDAR, MOGUŠ, MILAN 1995. *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb.
- BARAC-GURM, VIDA 1990. Mogućnosti preobrazbe vlastitog imena. *Rasprave zavoda za jezik* 16, Zagreb.
- BRÉAL, MICHEL 1897. *Essai de sémantique*, Hachette, Paris.
- BRDAR, MARIJO; RITA BRDAR-SZABO 2002. Vlastita imena između metaforske Scile i metonimijske Haribde. *Rasprave IHJJ* 27, Zagreb, 31–49.
- DE SAUSSURE, FERDINAND 1972. *Cours de linguistique générale*, Payot, Paris.
- GARY-PRIEUR, MARIE-NOËLLE 1994. *Grammaire des noms propres*, PUF, Paris.
- JONASSON, KERSTIN 1994. *Le nom propre*, Duculot.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1986. *Novi jezikoslovni ogleđi*, Školska knjiga, Zagreb.
- KLEIBER, GEORGES 1981. *Problèmes de référence: descriptions définies et noms propres*, Recherches linguistiques, Université de Metz.
- KLEIBER, GEORGES 1994. *Nominales – Essais de sémantique référentielle*, Armand Colin, Paris.
- KRIPKE, SAUL 1999. *La logique des noms propres*, Les Editions de Minuit, Paris (franc. prijevod *Naming and Necessity*).
- KURYŁOWITZ, JERZY 1956. La position linguistique du nom propre, *Esquisses linguistiques*, Wilhelm Fink Verlag, München.
- Lexique n. 15, 2000. *Les noms propres: nature et détermination*, Presses Universitaires du Septentrion.
- MARTIN, ROBERT 1987. *Langage et croyance*, Pierre Mardaga, Editeur, Bruxelles.
- PETI, MIRKO 1999. O tzv. sadržaju imena. *Folia onomastica croatica* 8, Zagreb, 97–121.
- PINTARIĆ, NEDA 2002. *Pragmeme u komunikaciji*, Zavod za lingvistiku FF Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- PLATON 1976. *Kratil*, Biblioteka GHZ, Zagreb.
- PUTANEC, VALENTIN 1976. Esej o jezičnom znaku i onomastici te antroponimiji u Hrvatskoj. U: *Leksik prezimena SRH*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb.
- SAMARDŽIJA, MARKO 1998. *Hrvatski jezik 4*, udžbenik za 4. razred gimnazije, Školska knjiga, Zagreb.
- SAMARDŽIJA, MARKO 1995. *Leksikologija hrvatskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1995. *Hrvatska prezimena: podrijetlo, značenje, rasprostranjenost*, Golden marketing, Zagreb.
- ŠIVIC-DULAR, ALENKA 1997. Lingvistička definicija vlastite imenice, *Folia onomastica croatica* 7, Zagreb.

- TAMBA-MECZ, IRÈNE 1988. *La sémantique*, PUF Que sais-je, Paris.
- ULLMANN, STEPHAN 1952. *Sémantique française*, Francke, Berne.
- VAN LANGENDONCK, WILLY 2000. La théorie du nom propre et la neurolinguistique. *Nouvelle Revue d'Onomastique* 35–36, 13–24.
- ZNIKA, MARIJA 2002. *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

Gramatike:

- BABIĆ, STJEPAN et al. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, HAZU, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- DENIS, DELPHINE ET SANCIER-CHATEAU, ANNE 1994. *Grammaire du français*, Le Livre de Poche, Paris.
- GOOSSE, ANDRÉ 1993. *Le bon usage*, Duculot, Paris.
- Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* 1979. Zavod za jezik, Zagreb.
- TEŽAK, STJEPKO – BABIĆ, STJEPAN 1979. *Gramatika hrvatskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- WILMET, MAX 1998. *Grammaire critique du française*, Hachette Supérieur/Duculot, Paris, Bruxelles.

Le nom propre

Résumé

L'incitation à la réflexion sur le nom propre a été fournie par les philosophes de l'antiquité et par les logiciens comme Mill, Russel, Kripke, et autres. Cette incitation philosophique a souvent conduit les linguistes dans les directions éloignées de la langue elle-même que parfois ils avaient oublié que la langue a sa logique particulière qui n'est pas identique à celle des philosophes. A l'époque où la sémantique ne pouvait être autre que lexicale (Ullmann), le nom propre était dépourvu de sens. Aujourd'hui la fonction du nom propre n'est pas réduit seulement à la fonction d'identification, sans doute la plus importante, mais également, on cherche de situer le nom propre dans un contexte plus vaste, le discours. On essaye d'interpréter la fonction et le "sens" du nom propre à l'aide du contexte où le nom propre apparaît, change, transfère d'un registre à l'autre, etc. Les linguistes modernes ont fait un résultat remarquable dans ce champ en expliquant les modèles de changement du nom dans la communication orale (la parole). Le nom propre ne peut pas être défini uniquement en opposition au nom commun, comme le suggèrent les grammaires normatives. Aujourd'hui, nous avons une grammaire particulière du nom propre, lui-même (Gary-Prieur).

Ključne riječi: vlastito ime, apelativ, značenje, referentnost, identitet

Key words: proper name, appellative, meaning, referentiality, identity